

Opdagende skrivning i indskolingen

Klara Korsgaard, videncenterleder Nationalt Videncenter for Læsning

Det bliver mere og mere almindeligt at lade skrivning indgå som en naturlig del af den første skriftsprogstilegnelse. Og heldigvis for det! For det er ulig noget lettere for barnet at nærme sig skriftsproget gennem skrivning end gennem læsning.

For at forstå denne påstand og konsekvenserne af den, bliver vi nødt til at starte et andet sted, nemlig i definitionen af skrivning. Den skriveundervisning, børn traditionelt har været præsenteret for i den første skriftsprogstilegnelse, er håndskrivning og stavning. Med tungen lige i munden og en nyspidset blyant i hånden har barnet parallelt med den første læseindlæring øvet sig i at skrive streger og buer. Og godt for det, for selvfølgelig skal de selv i vore dages computerdominerede hverdag lære at skrive i hånden, både for selv at mestre teknikken, men i lige så høj grad for at kunne læse tidligere generationers kommunikationsform. Men håndskrivning er kun en lille og teknisk del af skrivning, så vi må længere ud i bestræbelserne på at definere skrivning.

Traditionelt har den første skriftsprogstilegnelse været tale – læse – skrive. Sikker ud fra en betragtning om, at det er vanskeligere at skrive end at læse. Og med skrivning menes her stavning. Og ja, det er vanskeligt at skrive på dansk, fordi ord ikke staves, som de lyder. Der er mange konventionelle staveregler, der gradvist skal læres, før barnet mestrer skrivning i denne definition. Derfor sættes barnet i de første år i skolen til at stave enkle ord og skrive meget begrænsede tekster med ord, de kan stave. Men stavning er kun en lille del af skrivning, så vi må igen længere ud for at definere skrivning.

At skrive er at kunne meddele sig om noget til nogen, der befinder sig

et andet sted på et andet tidspunkt. Og her er vi ovre i en helt anden boldgade, hvor skrivning defineres som en kommunikativ handling. Her spiller staveregler og motorisk færdighed med blyanten selvfølgelig en rolle, når modtageren skal læse teksten, men ikke i forhold til afsenderens mål med skrivning. At skrive med bevidstheden om, at man har noget på hjerte, som andre kan få del i, er afgørende for skriftsprogstilegnelsen. Når børn afkoder en tekst uden forståelse, kan det være, fordi de grundlæggende mangler oplevelsen af, at teksten rummer et budskab. En af de enkleste måder at give dem den forståelse på er ved at lade dem skrive deres egne tekster. På den måde bliver børnene opmærksomme på, at en tekst har en forfatter og en modtager, og at teksten kan gemme et budskab, en meddelelse, en mening, en oplysning, en historie, en...

Det er lettere at skrive end at læse

Nu er vi så fremme ved at kunne gå nærmere ind på påstanden om, at det er nemmere for børn at begive sig ind i skriftsprogets verden gennem skrivning end gennem læsning.

At læse en tekst er en kognitiv vanskelig proces, der forudsætter, at barnet kan opdele ord i bogstaver med tilhørende lyde og samle dem i et lydbillede, der kan blive til et ord. Det er en langsom og krævende proces at huske forbindelsen mellem lyd og bogstav og holde sammen på alle lydene. Lykkes det, bliver næste udfordring så, om ordet er kendt af barnet. Hvis ikke, glipper forståelsen.

Anderledes er skriveprocessen. Her er udgangspunktet det ord, barnet gerne vil skrive: elefant for eksempel. Uanset hvor langsom processen efterfølgende er med at finde bogstaver, der passer til de lyde, barnet kan høre, så kan det hele tiden vende tilbage til billedet af elefanten.

Projekt om opdagende skrivning

Et projekt i Nationalt Videncenter for Læsning har i tre år samarbejdet med børnehaveklasseleder Kirsten Lybecker, der har ladet børnene skrive sig ind i skriftsproget. Ud fra fælles oplevelser har børnene tegnet og skrevet med "børneskrivning" uden krav om konventionel stavning. De har lyttet efter lyde i ordet og skrevet med de bogstaver, de kendte. Det væsentligste var ikke korrekt stavning, men at barnet oplevede skrivningens kommunikative funktion: at vi bruger skrift til at meddele os til andre om fakta og følelser eller for at fastholde egne tanker.

Projektet ønskede at undersøge om børn kan opdage skriftens lydprincip ved selv at eksperimentere med kommunikativ skrivning. På engelsk bruges betegnelsen invented spelling. Vi har foretrukket at betone det kommunikative ved at kalde metoden opdagende skrivning. I opdagende skrivning eksperimenterer børn med såvel tekstens indhold (hvad skal med, til hvilken modtager), tekstens struktur (rækkefølge) og med ordenes stavning. Opdagende skrivning rummer derfor også opdagende stavning, da barnet udnytter sin eksisterende viden om bogstavernes navne og/eller lyde til at danne og afprøve hypoteser om forholdet mellem lyd og bogstav. Men det rummer altså også så meget mere.

Vi ønskede at undersøge og beskrive, hvordan og på hvilke betingelser opdagende skrivning fungerer, og hvilke konsekvenser det får for undervisningen i de næste klasser, hvis man lader børnene skrive fra de starter i børnehaveklassen.

Det teoretiske fundament bag projektet er isæt hentet hos den amerikanske forsker Carol Chomsky, der allerede i midten af 1970'erne beskrev den parallelle udvikling af læsning og skrivning i skriftsprogstilegnelsen

"Vi ønskede at undersøge og beskrive, hvordan og på hvilke betingelser opdagende skrivning fungerer, og hvilke konsekvenser det får for undervisningen i de næste klasser, hvis man lader børnene skrive fra de starter i børnehaveklassen."

og argumenterede for, at børn er klar til at skrive længe før, de er klar til at læse. I Norden har professor Bente Eriksen Hagtvet, professor Caroline Liberg, professor Jørgen Frost og ph.d. Kjeld Kjertman i mange år interesseret sig for, hvordan det tidlige skriftsprog udvikles i samspil med barnets sociale relationer. De anerkender alle skrivning som en vægtig vej ind i barnets forståelse af skriftsprogets kode.

Hvor er det, det rykker?

Projektets resultater var, at børnene kan opdage skriftsprogets kode ved selv at eksperimentere med at skrive. Endda i ret udviklet form. Først og fremmest banede skrivningen vejen for at forstå sammenhængen mellem lyd og bogstav. Det er en vanskelig og meget abstrakt proces, som er svær at lære isoleret. Langt lettere går det, når barnet arbejder funktionelt med sammenhængen og skriver om oplevelser eller andet, der ligger på hjerte. I begyndelsen er det anstrengende nok at finde en enkelt lyd i ordet, men det går ret hurtigt med at udbygge med flere lyde/bogstaver.

I projektet om opdagende skrivning har vi set, at børn ved at arbejde funktionelt med at finde match mellem lyd og bogstav på forbløffende kort tid kan tilegne sig viden om nye bogstavets navn, lyd og udseende. Vi har også set, at de bruger den viden i mødet med skrevne tekster – altså at de kan gå den anden vej og sætte lyd til et bogstav frem for at sætte bogstav til en lyd. Og det er første skridt ind i læsningens verden. Opdagende skrivning dokumenterer, hvor barnet er i sin skriftsprogstilegnelse. Skriver barnet V eller O for viol, er det på vej til at knække koden. Skriver barnet K eller MST er der en prås, der endnu ikke er gået op. Den skrevne tekst snyder ikke, som den læste tekst kan, fordi børn kan lære ordbilleder udenad. Børnenes tekster bliver derfor et værdifuldt redskab

i evaluering af, hvordan skriftsprogstilegnelsen går, og der kan åbnes mulighed for, at man allerede i børnehaveklassen kan finde de børn, der har brug for ekstra opmærksomhed i en periode. Barnets skrevne tekster giver ikke alene bud på, hvor barnet er i afkodningsprocessen, men er også vidnesbyrd om, hvordan sprog- og genrebevidstheden udvikler sig. Teksterne bliver mere sammenhængende og kontekstafhængige. Efterhånden struktureres de kronologiske hændelsesforløb. Barnet begynder at eksperimentere med tempus, tekstbinding og sproglige virkemidler. Det hele dokumenteres i deres tekster og kan følges af børnehaveklasselederen/læreren eller andre voksne.

Børn i vanskeligheder

Opdagende skrivning er ingen mirakelkur, der får alle børn til at knække koden inden første klasse. Der er børn, der kræver særlig kærlig opmærksomhed for at finde ind på skriftsprogets vej. Fordelen ved opdagende skrivning er, at vi kan finde dem hurtigere, end systemet plejer. Jo hurtigere, vi kan sætte ind, jo færre nederlag kommer barnet til at opleve med skriftsproget, og jo større sandsynlighed er der for, at barnet ikke taber motivationen og dermed den vigtigste vej ind i læsningens verden.

Et fundament for første klasse

Der er altså mange gode grunde til at lade børn tage fat på at skrive systematisk og ofte, allerede fra starten af børnehaveklassen. Det vigtigste må dog være, at det har betydning langt ind i indskoling. I første og anden klasse vil der ikke være grund til at starte forfra, men i stedet at bygge videre og for alvor tage fat på læsningen, der er vejen til viden. Den opdagende skrivning har lagt fundamentet. ■



Læs mere om projektet: "Opdagende skrivnings betydning for læseindlæringen" på www.videnomlaesning.dk.